Голові разової спеціалізованої вченої ради
навчально-науковому інституті права Київського
Національного Університету імені Тараса Шевченка
д. ю. н., проф. Харченко Георгій Георгієвич

В І Д Г У К

офіційного опонента доктора юридичних наук, професора, завідувачки кафедри цивільного права та процесу юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Булеци Сібілли Богданівни
на дисертацію Чернобаєва Анастасія Дмитрівна
на тему «Договір сурогатного у міжнародному приватному праві»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю (галузь знань 08 «Право», спеціальність «081» Право) до разової спеціалізованої вченої ради

Актуальність дисертаційного дослідження. Сурогатне материнство як репродуктивна практика перебуває на підйомі. Це форма репродуктивної практики третьої сторони, в якій майбутні батьки укладають договір з сурогатною матір'ю на народження дитини. Хоча сучасна практика сурогатного материнства пропонує нові репродуктивні можливості, вона також створює нові правові та етичні дилеми. Крім того, міжнародний регуляторний вакуум, який існує щодо міжнародних угод про сурогатне материнство, робить дітей, народжених таким методом, вразливими до порушень їхніх прав, а сама практика часто може бути прирівняна до продажу дітей. Сурогатне материнство, як індустрія, що розвивається під впливом попиту, викликає занепокоєння з точки зору прав і захисту дитини.

Слід захищати права всіх дітей, народжених сурогатними матерями, незалежно від правового статусу сурогатного материнства згідно з національним або міжнародним правом, у тому числі шляхом захисту найкращих інтересів дитини, захисту прав на ідентичність та доступ до походження, а також шляхом міжнародного співробітництва з метою уникнення без громадянства. Необхідно забезпечити, щоб будь-яке міжнародне регулювання, розроблене стосовно сурогатного материнства або

стосовно юридичного визнання батьківства в міжнародних угодах про сурогатне материнство, зосереджувалося як на міжнародному приватному, так і на міжнародному публічному праві, передбачаючи, зокрема, захист прав дитини, сурогатних матерів і майбутніх батьків, і визнаючи, що в міжнародному праві не існує "права на дитину" в цьому всьому і проявляється актуальність обраного дисертанткою дослідження.

Очевидно, що існують серйозні етичні проблеми, пов'язані з потенційною експлуатацією жінок у бідних країнах і небезпекою поводження з дітьми як з товаром. Крім того, оздоровчий туризм також може створювати значні юридичні дилеми.

Також нам не слід забувати, що деякі країни визнають сурогатну матір законним батьком, інші покладають батьківство на батьків-замовників з моменту народження дитини - колізія законів означає, що діти можуть залишитися без громадянства, і жодна з країн не визнає їх громадянами.

Наприклад, цікавим є приклад рішення Європейського Суду з прав людини (ЄСПЛ) від 22/06/2023 року де зазначено було Італія не може відмовити у визнанні та реєстрації в органах РАЦСу дітей, народжених за допомогою сурогатного материнства за кордоном, які є дітьми італійських громадян. Це встановив ЄСПЛ у справі дівчинки з Венето, народженої у 2019 році в Україні італійцем (він же біологічний батько дитини) та його дружиною, яка також є італійкою.

"На думку страсбурзьких суддів, ... суд і Апеляційний суд Віченци були неправі, не дозволивши негайно принаймні зробити запис лише про батька і не надавши йому альтернативи". Щодо дружини - без генетично-біологічного зв'язку з дитиною - ЄСПЛ повторив, що "право на повагу до приватного життя дитини у розумінні статті 8 Конвенції вимагає, щоб національне законодавство передбачало можливість визнання родинних зв'язків між дитиною та її біологічною матір'ю", зазначеною у свідоцтві про

народження, законно встановленому за кордоном, як "законна мати"", але не обов'язково робити це у формі негайної виписки зі свідоцтва про народження, оскільки "це може мати іншу форму, наприклад, усиновлення дитини цією матір'ю, за умови, що процедури, доступні в застосуванні національного законодавства, гарантують ефективність і швидкість його здійснення, з дотриманням найкращих інтересів дитини". Тим часом, "італійський парламент збирається прийняти закон, який має на меті санкціонувати сурогатне материнство як універсальний злочин. Але навіть якщо це станеться, це, звичайно, не вплине на принципи, встановлені рішенням ЄСПЛ".

Слід заохочувати інші правозахисні механізми, такі як Комітет з прав дитини та Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, а також установи Організації Об'єднаних Націй сприяти, шляхом проведення подальших досліджень, обговоренню сурогатного материнства та його впливу на права людини жінок та інших зацікавлених сторін, з метою розробки норм і стандартів, заснованих на правах людини, та запобігання зловживанням і порушенням.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Оцінюючи обґрунтованість наукових положень дисертації, необхідно зазначити, що висновки, положення і пропозиції дисертантки є новими і належно аргументованими, є наслідком всебічного аналізу актів цивільного законодавства, законодавства окремих зарубіжних країн, певної кількості теоретичних джерел.

Наукові положення, висновки і рекомендації які містяться у роботі, видаються достовірними й науково обґрунтованими, безпосередньо корелюються з високим рівнем наукової, нормативної та емпіричної бази роботи, критичним аналізом матеріалів правозастосовної практики.

Важливу роль відіграє методологічна основа дослідження, яка

складається із комплексу методологічних підходів, загально-наукового і окремих приватно-наукових методів дослідження, продумана логіка викладення матеріалу. Застосування загальних методів з іншими спеціальними методами дозволило досліднику одержати позитивні результати, розв'язати поставлені завдання та сформулювати обґрунтовані висновки, яким притаманні всі ознаки новизни.

Зв'язок роботи із науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі цивільного права Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка відповідно до бюджетної теми «Доктрина права в правовій системі України: теоретичний і практичний аспекти» (№ 11 БФ 042-01); Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» №2623-III від 11.07.2001 року; Пріоритетних напрямків фундаментальних та прикладних наукових досліджень у галузі права в межах Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженої Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України №12-21 від 26.03.2021 року.

Мета дисертаційного дослідження полягає у виробленні наукового підходу до визначення права, що підлягає застосуванню до відносин, які складаються з приводу укладення та виконання договору сурогатного материнства, ускладнених іноземним елементом, а також визначення характеру спричинюваних виконанням такого договору наслідків у межах правопорядків, які пов'язані із зазначеними юридичними фактами.

Досягнення поставленої мети дисертаційного дослідження передбачає вирішення таких завдань:

– визначити зміст права на біологічну репродукцію (відтворення) і особливості його здійснення у межах договірних відносин сурогатного материнства, ускладнених іноземним елементом;

– проаналізувати особливості національного регулювання відносин, що виникають у зв'язку з укладенням та виконанням договору сурогатного материнства за участю іноземного елемента;

– розглянути порядок міжнародно-правового регулювання відносин, що виникають з договору сурогатного материнства;

– визначити сферу дії міжнародного приватного права у регулюванні договірних відносин сурогатного материнства з іноземним елементом;

– дослідити специфіку здійснення правової кваліфікації обставин правової реальності, пов’язаних з укладенням і виконанням договору сурогатного материнства з іноземним елементом, а також правовими наслідками виконання такого договору для пов’язаних з ним правопорядків;

– виявити зміст переддоговірного і договірного правових статусів сторін договору сурогатного материнства з іноземним елементом;

– розкрити зміст сімейно-правового та спадково-правового статусів сторін договору сурогатного материнства з іноземним елементом;

– проаналізувати механізми обмеження дії колізійно-правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з укладенням та виконанням договору сурогатного материнства.

Об’єктом дисертаційного дослідження виступають відносини, що складаються у зв'язку з укладенням та виконанням договору сурогатного материнства у міжнародному приватному праві, а також відносини, які виникають або змінюються внаслідок виконання такого договору.

Предметом дослідження є договір сурогатного материнства у міжнародному приватному праві.

Ознайомлення зі змістом дисертації А.Д. Чернобаєвої дає підстави для наступних висновків. Автор виявив належний рівень знань вітчизняної цивілістичної літератури та закордонних джерел, актів цивільного законодавства, судової практики, знайшов ряд дискусійних проблем, що

підлягають осмисленню і відповідного їх рішення.

Оцінюючи обґрунтованість наукових положень дисертації, необхідно зазначити, що висновки, положення і пропозиції дисертантки є належно аргументованими, та є наслідком всебічного аналізу актів цивільного законодавства України, які є предметом дослідження.

У ряді випадків автор веде полеміку, аналізує думки вчених із приводу теоретичних питань договірних правовідносин сурогатного материнства, визначає власну позицію з цього приводу і на цій основі аргументує пропозиції, спрямовані на удосконалення теорії і практики правового регулювання зазначених відносин. Міркування авторки підтверджуються не лише аналізом вітчизняного законодавства, а і осмисленням законодавства деяких зарубіжних країн, судової практики тощо. Архітектоніка дисертаційного дослідження дозволила авторці комплексно і послідовно вирішити окреслені завдання і досягти поставленої мети. Структурно дисертація складається із вступу, двох розділів, поділених на сім підрозділів, висновків. Загальний обсяг дисертації становить 211 сторінок, з них 184 сторінки основного тексту. Список використаних джерел міститься на 21 сторінках та складається з 220 найменувань. Додаток 1 міститься на 1 сторінці.

В Розділі І увага приділена питанням матеріально-правове регулювання відносин, що виникають з договору сурогатного материнства з іноземним елементом, авторка проаналізувала право на біологічну репродукцію (відтворення) і дослідила особливості національного та міжнародно-правове регулювання договірних відносин сурогатного материнства з іноземним елементом, а також огляду літератури за темою дисертаційного дослідження.

Оригінальністю підходів характеризується Розділ ІІ присвячений колізійно-правовому регулюванню відносин, що виникають із договору сурогатного материнства з іноземним елементом, досліджено сферу дії

міжнародного приватного права у регулюванні відносин, що виникають із договору сурогатного материнства з іноземним елементом і проведено правову кваліфікація цих відносин, проаналізовано особистий, договірний, сімейно-правовий і спадково-правовий статуси сторін договору сурогатного материнства з іноземним елементом та механізми обмеження дії колізійно-правового регулювання відносин, що виникають із договору сурогатного материнства.

У висновках до кожного з розділів та до дисертаційного дослідження в цілому дисертантка чітко та повно, в логічній послідовності виклала основні здобутки власної роботи. Висновки дисертації відповідають поставленим завданням. Зроблені в дисертації висновки і рекомендації є виваженими і своєчасними.

Отже, аналіз дисертаційного дослідження А.Д. Чернобаєвої свідчить, що в ньому містяться важливі положення та висновки щодо правового матеріально та колізійно-правового регулювання відносин, які випливають із сурогатного материнства, також науково обґрунтовані пропозиції, які б слугували оптимізації вітчизняного цивільного законодавства.

Наукова новизна одержаних результатів. Переважна більшість положень наукової новизни, які сформовано на трьох рівнях (уперше, набуло подальшого розвитку та удосконалено), заслуговують на підтримку і видаються належно аргументованими та достовірними.

Дисертантка на достатньому науково-теоретичному рівні обґрунтувала новизну наступних положень:

- обґрунтовано, що місце укладення договору сурогатного материнства з іноземним елементом може визначати лише форму відповідного правочину, проте не його зміст, який може визначатись, у тому числі, через *lex voluntatis*, що не виключає можливості укладення такого договору на території держави з обмежувальним щодо сурогатного материнства правовим режимом;

- пропозиції щодо внесення змін до Закону України «Про міжнародне приватне право» в частині колізійних положень, що визначають право, яке підлягає застосуванню для визначення батьківства при реалізації програм сурогатного материнства. Запропоновано доповнити статтю 65 зазначеного Закону частиною другою такого змісту:

«2. Особистим законом дитини, народженої сурогатною матір'ю внаслідок застосування допоміжних репродуктивних технологій, є закон місця народження дитини або закон громадянства дитини за народженням в залежності від того, що відповідає найкращим інтересам дитини»;

- цікавим є авторське визначення поняття суб'єктивного цивільного права на біологічну репродукцію (відтворення) як визначеної положеннями цивільного законодавства міри можливої поведінки особи щодо реалізації репродуктивної функції шляхом вчинення актів активної поведінки, спрямованих на природне або штучне зачаття (для осіб чоловічої і жіночої статі) та (або) виношування і народження (для осіб жіночої статі) потомства;

- вірним є погляд авторки на порядок вирішення колізії колізійних норм у частині регулювання договірних відносин сурогатного материнства з іноземним елементом, за яких згідно з принципом *lex specialis derogat generalis* двосторонні міждержавні договори про правову допомогу, що містять положення про порядок встановлення батьківства щодо дітей, мають пріоритет над національними колізійними нормами, що створює умови для визнання за громадянами держави-учасницями такого договору, яка забороняє сурогатне материнство, їх батьківських прав відносно дитини, народженої сурогатною матір'ю на території держави-учасниці такого договору, яка дозволяє використання сурогатного материнства.

Актуальним є висновок авторки (с. 40-41) про те, що суб'єктивне цивільне право на біологічну репродукцію (відтворення) слід віднести до немайнових прав, які можуть бути пов’язані з майновими. Адже, по-перше,

це визначається можливістю його здійснення у зв'язку з передачею репродуктивних клітин реципієнту за плату у порядку донорства. По-друге, у контексті відносин сурогатного материнства це означає можливість сурогатної матері виносити і народити дитину, тобто здійснити репродуктивну функцію, за плату для осіб, в інтересах яких застосовується сурогатне материнство. Дисертантка робить вірний висновок, що суб'єктивне цивільне право на біологічну репродукцію (відтворення) перебуває на межі окремих видів прав при традиційному підході до їх класифікації і має міжкласифікаційний характер. Крім того, загалом репродуктивні права можуть відноситися до групи правових можливостей, що забезпечують соціальне буття людини, зокрема якщо йдеться про повагу репродуктивного вибору.

Заслуговує на увагу висновок авторки про те, що правовий інструментарій регулювання договірних відносин сурогатного материнства з іноземним елементом необхідно поділяти на декілька груп: 1) загальні норми національного законодавства (внутрішні норми), які регулюють відповідні відносини, що не ускладнені іноземним елементом; 2) спеціальні норми національного законодавства (внутрішні норми), які регулюють відповідні відносини, з урахуванням їх ускладнення іноземним елементом; 3) міжнародно-правові матеріальні норми, що регулюють відповідні відносини; 4) колізійні норми (с. 49).

Обґрунтованим є визначення авторки про те, що договір сурогатного материнства за участю іноземного елемента необхідно визначити як домовленість, ускладнену іноземним елементом, згідно з якою одна сторона (сурогатна мати), яка виявляє у визначеній законом формі згоду на імплантацію їй ембріона, надає або зобов'язується надати іншій стороні (замовнику, замовникам) послуги з виношування і народження дитини, а також передати дитину після її народження такому замовнику (замовникам), а

замовник (замовники) здійснює або зобов'язується здійснити залежні від нього дії щодо забезпечення імплантації сурогатній матері ембріона, а також компенсації у межах і у спосіб визначений законом витрат, пов'язаних з виношуванням та народженням сурогатною матір'ю дитини, а також, у випадках визначених законом, здійснити на користь сурогатної матері інші виплати (с. 67-68).

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані: у науково-дослідній діяльності – в якості доктринальної бази для подальшого наукового дослідження проблематики відносин сурогатного материнства, а також відносин, що виникають або змінюються у зв'язку з виконанням договору сурогатного материнства; у правотворчій діяльності – для вдосконалення положень національного законодавства, що регулюють договірні відносини сурогатного материнства у тому числі за участю іноземного елемента; у правозастосовній практиці – для їх застосування судами та іншими суб'єктами правозастосування при вирішення конкретних практичних ситуацій, пов'язаних з укладенням договору сурогатного материнства за участю іноземного елемента, а також динамікою відповідних договірних відносин; у навчальному процесі – у ході викладення начальних дисциплін «Цивільне право», «Міжнародне приватне право», «Медичне право», спецкурсу «Порівняльне цивільне право» та інших освітніх компонентів для здобувачів вищої юридичної освіти, а також під час підготовки навчальних посібників та підручників із зазначених навчальних курсів.

Ряд висновків і пропозицій носять постановочний характер і можуть слугувати для подальших дискусій і обговорень з метою пошуку найкращих шляхів вирішення проблем, які досліджувалися дисертанткою.

У дисертації висловлено чимало цікавих ідей щодо досліджуваної проблематики, більшість з яких знайшли своє логічне продовження і

завершення у вигляді формулювання конкретних пропозицій до актів цивільного законодавства.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. Ознак академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів наукових досліджень не виявлено.

Оцінка оформлення дисертації. Стиль, форма, зміст рукопису свідчать про професійність дисертантки, схильність до наукового аналізу, вміння використовувати літературні, нормативні джерела, судову практику, формувати на їх основі власні теоретичні і практичні висновки та рекомендації.

У цілому дисертації властива повнота, системність подання та логічність викладення матеріалу. Авторський стиль відповідає вимогам науковості, мова дисертації коректна та зрозуміла. Оформлення дисертації та анотації до неї відповідає встановленим вимогам, зокрема затвердженим наказом МОН України №40 від 12.01.2017. Текст анотації відповідає основним положенням дисертаційного дослідження.

Повнота викладу положень дисертації в публікаціях автора. Основні положення і результати дисертаційного дослідження відображено у 6 публікаціях, із них 2 статті у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 стаття в іноземному виданні з юридичного напрямку та тези 3 доповідей на наукових конференціях.

Вимоги законодавства до кількості наукових публікацій і допустимих наукових видань дотримані. Структура і зміст публікацій відповідають

вимогам до публікацій результатів дисертаційних досліджень, що звичайно ставляться.

Результати дисертаційного дослідження відображені у наукових публікаціях у достатньому обсязі.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Разом з тим дисертація не позбавлена певних недоліків, окремі питання дослідження не знайшли відповідного рішення й обґрунтування, деякі з них залишилися поза увагою авторки, не з усіма дисертаційними положеннями можна погодитися беззастережно.

1. У підрозділі 1.1 «Право на біологічну репродукцію (відтворення)» (с. 33,87,159) авторка дає визначення вузького розуміння суб'єктивного права на біологічну репродукцію (відтворення), яке являє собою забезпечену у тому числі положеннями цивільного законодавства можливість здійснення репродуктивної функції шляхом вчинення **актів активної поведінки** спрямованих на природне або штучне зачаття (для осіб чоловічої і жіночої статі) та (або) виношування і народження (для осіб жіночої статі) потомства. *Авторка використовуючи нове словосполучення «актів активної поведінки» не дає його визначення. У зв'язку з цим це питання під час публічного захисту підлягає уточненню.*

2. В дисертаційному дослідженні авторка (с. 4, 19) обґрунтовує неможливість розгляду як **особистого статуту дитини**, народженої сурогатною матір'ю, при визначенні походження такої дитини, права громадянства батьків такої дитини або права постійного місця їх проживання, оскільки в умовах відсутності спеціальних формул прикріплення, які регулюють відповідні відносини з урахуванням особливостей конструкції відносин сурогатного материнства, це пов'язується з помилкою у ході правової кваліфікації. *Потребує уточнення, що авторка розуміє під поняттям «особистий статут дитини», оскільки в самій роботі*

не дається визначення?

3. В дисертаційному дослідженні авторка вказує, що основною передумовою вступу осіб у договірні відносини сурогатного материнства з іноземним елементом, є наявність у них необхідного обсягу дієздатності, який, з урахуванням переддоговірного характеру відносин на момент вступу у відповідні відносини, повинен визначатися відповідно до *lex personalis*, тобто особистого закону фізичної особи, який може бути представлений у вигляді закону громадянства (*lex patriae, lex nationalis*) або закону постійного місця проживання (*lex domicilii*). (с. 70), *при цьому не достатньо аргументує свою позицію, відразу виникає питання, а як бути з іншими країнами, де обсяг дієздатності виникає, наприклад, з 15 років (Іран, Індонезія)?*

4. Авторка в новизні дисертації зазначає (с.175), що під розглядом питання функціонування механізму обмеження дії колізійно-правового регулювання відносин, що виникають з договору сурогатного материнства за участю іноземного елементу, слід зазначити, що в умовах сьогодення забезпечити непохитне функціонування такого механізму майже неможливо. Це пов'язується переважно із тим, що майже неможливо запровадити обмежувальний механізм, який би ураховував усі тонкощі і нюанси відносин, пов’язаних із договором сурогатного материнства за участю іноземного елементу, а також виконанням його умов. Цей договір спричиняє досить широкий спектр наслідків, що виходять далеко за межі договірних відносин і проникають у сімейні, спадкові та інші аспекти взаємним між людьми. У зв'язку з цим одного лише застереження про публічний порядок у поєднанні з матеріальними нормами національного права, що забезпечують «бан контракту», недостатньо для ліквідації наслідків укладення відповідного договору. Авторка зазначає, в роботі, що потрібно використати набагато витонченіший підхід. *Цікаво дізнатися про підхід має на увазі А.Д. Чернобаєва?*

5. Досліджуючи у підрозділі 2.3 «Сімейно-правовий і спадково-правовий статуси сторін договору сурогатного материнства з іноземним елементом» авторка зазначає в дисертації (с. 4, 21, 133, 153, 177, 182), що визначення права, що підлягає застосуванню до встановлення походження дитини, народженої сурогатною матір'ю, з урахуванням найкращих інтересів дитини, яким повинні виступати особистий закон (*lex personalis*) дитини при його визначенні безвідносно батьків (закон місця народження дитини, закон громадянства дитини за місцем народження). *По перше, виникає питання як все ж таки вирішити ситуацію із визначенням походження дитини, якщо батьки іноземці та їхнє національне законодавство забороняє сурогатне материнство? По-друге, чи змінило б ситуацію запровадження проведення обов'язкового тесту ДНК на встановлення материнства чи батьківства при виїзді дитини з України та подальшої її реєстрації в державі, де проживають батьки?*

6. Авторка робить висновок (с. 176), що у випадку, коли право держави імплантації ембріона висуває як вимогу до осіб, в інтересах яких застосовується сурогатне материнство, необхідність перебування у шлюбі, що набуває значення надімперативної норми для закладу охорони здоров'я при проведенні відповідної медичної процедури, встановленню підлягає сам факт перебування у шлюбі відповідно до того права, яке застосовувалося до процедури укладення шлюбу. *Зокрема, залишилися поза уваги чи мляже бути це фактичний, цивільний, релігійний шлюб та як доводити наявність шлюбі в іноземців, якщо вони укладенні без держаної реєстрації, у зв'язку з чим під час публічного захисту зазначене питання підлягає уточненню.*

7. Досліджуючи проблемні питання договірного та колізійного правового регулювання сурогатного материнства, авторка цілком правильно визначає особливості правового регулювання досліджуваних питань, проте поза увагою залишає ці питання в умовах воєнного стану в Україні.

Дослідження особливостей укладення, зміну та припинення договору сурогатного материнства із запровадження в Україні воєнного стану лише позитивно вплинуло на зміст даного дисертаційного дослідження.

Наведені вище міркування та зауваження мають радше дискусійний характер і не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації на здобуття наукового ступеню доктора філософії в галузі права, її належний рівень.

Дисертаційна робота **А.Д. Чернобаєвої** свідчить про теоретичну і практичну значимість проблем, дискусійність розуміння сутності договору сурогатного материнства в МПП, а також недосконаліть низки норм чинного законодавства, що регулюють відносини у цій галузі. Авторка доклала чимало зусиль, аби знайти відповіді на питання, що виникають у зв'язку з визначенням юридичної природи договору про сурогатне материнство, обґрунтувати свою позицію і на такому підґрунті запропонувати аргументовані зміни та доповнення у чинне законодавство. Із завданнями, що перед ними поставали у процесі дослідження, авторка впорався цілком успішно, прагнучи досягти нового рівня знань у обраній сфері та переконливо обстоюючи свою наукову позицію, що, власне, і має бути головною метою дослідника у будь-якій науковій творчій праці, зокрема у дисертації, що подається на здобуття наукового ступеню доктора філософії із обраного напрямку дослідження.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. За наслідками ознайомлення з дисертаційним дослідженням **Чернобаєвої Анастасії Дмитрівни**, представленої до захисту на здобуття наукового ступеня доктора філософії у галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» разовій спеціалізованій вченій раді створеній в навчально-науковому інституті права Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка, слід зробити наступні висновки:

1. Дисертація є завершеним самостійним науковим дослідженням, в якому отримані нові науково обґрунтовані результати, спрямовані на вирішення конкретної для науки цивільного права задачі – визначення місця договору сурогатного материнства у міжнародному приватному праві.

2. Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації. Ознак академічного плагіату, фабрикації чи фальсифікації результатів наукових досліджень не виявлено.

3. Авторкою опрацьовано значну кількість вітчизняної та закордонної фахової літератури, науково-практичних публікацій, нормативно-правових джерел та прикладів судової практики з теми дисертації. Існуючі в юридичній літературі теоретичні положення, що стосуються досліджуваної теми, були дисертанткою належним чином критично проаналізовані та на цій основі зроблені відповідні пропозиції з удосконалення національного законодавства України.

4. Основні положення дисертації, що виносяться на захист, належним чином знайшли відображення у наукових статтях, що були підготовлені та опубліковані авторкою дисертації, кількість і якість яких в цілому відповідає чинним вимогам щодо публікацій результатів дисертаційного дослідження.

5. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам, зокрема затвердженим наказом МОН України №40 від 12.01.2017.

З огляду на викладене, вважаю, що дисертація **Чернобаєвої Анастасії Дмитрівни на тему «Договір сурогатного у міжнародному приватному праві»,** за змістом, обсягом, оформленням і науковою новизною відповідає

вимогам, встановленим «Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (затвердженим постановою КМ України №44 від 12.01.2022), «Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» (затвердженим постановою КМ України №261 від 23.03.2016) та «Вимогами до оформлення дисертації» (затвердженими наказом МОН України №40 від 12.01.2017), а її авторка, **Чернобаєва Анастасія Дмитрівна**, за результатами публічного захисту, заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора філософії у галузі 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент :
доктор юридичних наук, професор,
завідувачка кафедри цивільного
права та процесу,
ДВНЗ «Ужгородський національний
університет» **Сібілла БУЛЕЦА**

Підпис Булеци С.Б.
«засвідчую»
Вчений секретар ДВНЗ
«Ужгородський національний
університет» **Олена МЕЛЬНИК**